

NASİR

(النصير)

Kur'an'da geçen
Allah'ın isimlerinden biri.

Sözlükte “yardım etmek, desteklemek, sıkıntıdan kurtarmak; zafer vermek” anlamındaki **nasr** (**nusret**) kökünden türeyen **nasir** kelimesi Allah'a nisbet edildiğinde kullarına yönelik olarak bu mânaların hepsini kapsar. Kulun Allah'a yardımı ise insanlara yardımcı olması, Allah'a verdiği sözleri tutması, hükümlerini benimseyip yasaklarından kaçınması” demektir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nşr” md.). Ebû'l-Bekâ el-Kefevî, Kur'an'da zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilen **avn** (yardım etmek) kökünün nasra göre daha umumi bir mâna taşıdığını söyler, çünkü nasr “zarar ve sıkıntıyı defetmek” mânasına hasır (*el-Külliyât*, s. 909).

Kur'an-ı Kerim'de nasr kavramı yirmi iki âyette fiil kalıplarıyla, on beş âyette nasr şeklinde Allah'a nisbet edilmiştir. Bir âyette “yardım edenlerin en hayırlısı” biçiminde (Âl-i İmrân 3/150), bir âyette de Allah'ın elçi olarak görevlendirdiği kulların mutlaka yardıma mazhar kılınacağı (es-Sâffât 37/171-172) ifade edilirken nâsir ismi O'na izâfe edilmiştir. Nasir ismi dört âyette doğrudan, sekiz âyette de Allah'tan başka yardımcı bulamama biçimindeki ifadelerle dolaylı olarak zât-ı ilâhiyenin ismi veya sıfatı statüsünde yer almıştır. Doğrudan isim konumunda zikredildiği âyetlerin ikisinde **mevlâ** (dost, yardımcı) (el-Enfâl 8/40; el-Hac 22/78), birinde aynı mânadaki **velî** (en-Nisâ 4/45), birinde de **hâdî** “yol gösteren, murada erdiren” anlamındaki (el-Furkân 25/31) ismiyle kullanılmıştır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, “nşr” md.). Kur'an'da, kulların Allah'a yardımını konu edinen âyetlerin ikisinde Hz. İsâ'nın sorması üzerine havâriilerin Allah'a yardım etmeye hazır oldukları biçimindeki cevapları zikredilmiş ve onun gibi ülü'l-azm peygamberlerden olan Hz. Muhammed'in ümmetine hitap edilerek Cenâb-ı Hak'ka yardımcı olmaları istenmiş (Âl-i İmrân 3/52; es-Saf 61/14), ikisinde de bu görevi yerine getirene O'nun da mutlaka yardım edip zafer vereceği ifade edilmiştir (el-Hac 22/40; Muhammed 47/7). Söz konusu âyetlerde kuldan istenen yardım, hak dinin benimsenip yerleşmesi ve yaygınlaşması hedefine yönelik olarak kulun şahsen onu samimiyetle benimsemesi, ayrıca engel olmaya çalışanlara kar-

şı uygun metotlarla mücadele etmesidir. Kur'an'da avn kökünden türeyen **istiâne** (yardım isteme) kavramı da dört âyette Allah'a nisbet edilmiştir. Fâtîha sûresiyle başlayan (1/5) ve Cenâb-ı Hak'tan yardım talebini içeren bu âyetlerin birinde Hz. Mûsâ, Firavun'un zulmüne mâruz kalmış İsrâilîoğulları'na Allah'tan yardım istemelerini tavsiye etmekte (el-A'râf 7/128), ikisinde de asıl yardım talep edilecek varlığı (müsteân) engin merhamet sıfatıyla nitelenen Allah olduğu belirtilmektedir (Yûsuf 12/18; el-Enbiyâ 21/112).

Nasir ismi, İbn Mâce ile Tirmizî'nin rivayet ettikleri esmâ-i hüsnâ listesinde gösterilmemiş, İbn Hacer'in Kur'an'dan derlediği listede ise yer almıştır (*DîA*, XI, 408). Nasr kavramı çeşitli hadislerde Allah'a izâfe edilmiş (Wensinck, *el-Mu'cem*, “nşr” md.), Hz. Peygamber dua ve niyazlarında nasir ismiyle tevessül ederek Allah'tan yardım istemiştir (*Müsne'd*, III, 184; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 90; Tirmizî, “Da'avât”, 121). Nasrdan başka avn, ayrıca **gavs** (yardım ve imdat beklemek) kavramlarından oluşan kelimelerin hadis rivayetlerinde zât-ı ilâhiyyeye izâfe edildiği görülmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, “avn”, “gvs” md.leri). Resûlullah özellikle yağmur dualarında gavs kökünden türemiş kelimelerle dua ve niyazda bulunmuştur (Buhârî, “İstiskâ”, 7; Müslim, “İstiskâ”, 8). Kâdî Abdülcebbar, Allah'ın nâsir veya nasir isminin tecellisinin müminlere has olduğuna dikkat çekmiş, inkârcılar için nusretin değil karşıtı olan “hızlân”ın etkili olduğunu söylemiştir (bk. bibl.). Nasir ismi Allah'ın kevnî isim ve sıfatları arasında yer alır, ayrıca velî ismiyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nşr” md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, “avn”, “gvs”, “nşr” md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, “nşr”, “avn” md.leri; *Müsne'd*, III, 184; Buhârî, “İstiskâ”, 7; Müslim, “İstiskâ”, 8; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 90; Tirmizî, “Da'avât”, 121; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 205; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, XX/2, s. 205; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 207b-208a; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-a'yûn*, s. 586-587; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 909; Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DîA*, XI, 408.

BEKİR TOPALOĞLU

NASİRÜDDİN-i TÛSÎ

(bk. TÛSÎ, Nasirüddin).

NASR b. AHMED

(نصر بن أحمد)

Ebû'l-Hasen el-Emirü's-Said Nasr
b. Ahmed b. İsmâil es-Sâmânî
(ö. 331/943)**Sâmânî hükümdarı
(914-943).**

293'te (906) doğdu. Babası Ahmed b. İsmâil'in Türk gulâmları tarafından öldürülmesinden sonra henüz sekiz yaşındayken tahta çıktı (Cemâziyelâhir 301 / Ocak 914). Saltanatının ilk yılları nâib sıfatıyla yönetimi üstlenen Vezir Ceyhânî'nin (İbnü'l-Esir, VIII, 78), onun çocuk yaşta oluşundan yararlanarak iktidarı ele geçirmek isteyen birçok hânedan mensubu, vali ve kumandanın isyanlarını bastırmaya çalışmasıyla geçti. Bu isyanların en önemlisi, Nasr b. Ahmed'in kardeşlerinden Ebû Zekeriyâ Yahyâ'nın diğer kardeşleri Ebû Sâlih Mansûr ve Ebû İshak İbrâhim'in desteğiyle başşehir Buhara'yı ele geçirip (317/929) kendini hükümdar ilân ettiği, ancak 320'de (932) vezir olan Ebû'l-Fazl el-Bel'amî'nin büyük çaba sarfetmesiyle bastırılabilen isyanıdır.

Nasr b. Ahmed döneminde Taberistan, Cürcân ve Cibâl bölgeleri, ileride İslâm tarihini ciddi bir şekilde etkileyecek bazı önemli gelişmelere sahne oldu. Onun tahta çıktığı sırada Taberistan ve Cürcân'daki Sâmânî hâkimiyeti sona ermiş, bu bölgelerde Zeydî imamı Hasan el-Utrûş, Deylemliiler'e dayanarak Zeydî Devleti'ni yeniden canlandırmıştı. Zeydîler 308'de (921) Horasan'ın merkezi Nişâbur'u ve iki yıl sonra Cürcân'ı ele geçirdiler. 314'te (926) Nasr b. Ahmed, Cibâl'in merkezi Rey'i âsi vali Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ın elinden aldı ve Şâban 316 (Eylül-Ekim 928) tarihine kadar hâkimiyeti altında tuttu; daha sonra şehir Zeydîler'den Hasan b. Kâsım'ın müttetik Deylemli kumandan Mâkân b. Kâkî'nin eline geçti. Nasr b. Ahmed, Zeydîler'in iç mücadeleleri sonucunda ortaya çıkan muhaliflerden Deylemli lider Esfâr b. Şireveyh'i kendi tarafına çekip Cürcân'ın zaptıyla görevlendirdi ve Cürcân'ı alınca onu şehre vali tayin etti. Esfâr, Zeydîler'in dışladığı Ziyâril'er'den Merdâvîc b. Ziyâr'ın desteğiyle Taberistan'ı zaptedip Zeydî Devleti'ne son verdi (316/928). Kısa bir süre içinde bütün Kuzeybatı İran'a (Rey, Kazvin, Zencan, Ebher, Kum, Kerec) hâkim olan Esfâr, önceleri ele geçirdiği yerlerde halife ve Nasr b. Ahmed adına hutbe okuttuysa da ardından her ikisine de isyan ederek

Rey'de hükümdarlık tacı giydi. Ancak üzerine gönderilen bir Abbâsî ordusunu mağlûp etmesine rağmen ardından Nasr b. Ahmed'e yenildi ve onu tekrar metbû tanımak zorunda kaldı. Esfâr'ın muhtemelen 319'da (931), Ziyârîler'in kurucusu ve ilk hükümdarı Merdâvîc b. Ziyâr'ın da 323'te (935) öldürülmesi İran'da yeni oluşmaya başlayan dengeleri altüst etti ve bölgenin özellikle kuzeybatısı Ziyârîler, Büveyhîler ve Sâmânîler arasında hâkimiyet mücadelesine sahne oldu. Nasr b. Ahmed bu tarihlerde Kirman'ı, saltanatının sonlarına doğru da Cibâl, Taberistan ve Cürcân'ı ele geçirdi; böylece Sâmânîler onun zamanında en geniş sınırlarına ulaştı.

Nasr b. Ahmed, uzun iktidarı boyunca esas olarak geleneksel Sünnî Sâmânî siyasetine bağlı kaldı. Bununla beraber Şîî-İsmâîlî propaganda Horasan ve Mâverâünnehir'e ulaştıktan sonra İbnü'n-Nedîm'e ve Nizâmülmülk'e göre birçok devlet adamı gibi o da İsmâîliye mezhebine girdi (*el-Fihrist*, s. 266; *Siyâsetnâme*, s. 292) ve Nizâmülmülk'e göre bu yüzden bertaraf edilme tehlikesi dahi atlattı (*Siyâsetnâme*, s. 293-299). Nizâmülmülk, ayrıca onun durumunun vehametini anlayarak İsmâîlîlik'ten döndüğünü ve tahttan çekilip yerini oğlu Nûh'a bıraktığını açıklamakta, daha sonra bütün Mâverâünnehir'de mevcut İsmâîlîler'in katledildiğini söylemektedir (*a.g.e.*, a.y.). Ancak tarihçiler Nasr b. Ahmed'in İsmâîlîliğe girmesinden bahsetmez. Nasr 27 Receb 331'de (6 Nisan 943) veremden öldü, yerine oğlu Nûh geçti. Kaynaklarda, onun dinî açıdan geçirdiği değişikliklerle ilgili olarak on üç ay süren hastalığı sırasında kendini ibadete verdiği ve sarayında şahsına ait bir ibadet evi yaptırdığı şeklinde bir bilgi yer almaktadır.

Ölümünden sonra el-Emîrû's-Saîd lakaıyla anılan Nasr b. Ahmed'in zamanı, içte ve dışta yaşanan değişik problemlere rağmen Sâmânî Devleti'nin altın çağı sayılmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan önemli isyanlar bastırılarak siyasî istikrar sağlandı. Şîî-Deylemî yayılışı ile ciddi bir mücadele içine girildi ve yer yer önemli başarılar kazanıldı. Devlet mekanizması merkezleşmenin paralelinde son derece iyi işleyen bir hale geldi. İlim ve kültürde önemli gelişmeler kaydedildi; özellikle başşehir Buhara ilim ve kültür merkezi olarak tarihteki büyük ününe kavuştu. Bütün bu gelişmelerde Nasr b. Ahmed'in kişiliği kadar, belki ondan da fazla hem devlet hem ilim adamı olan iki veziri Ceyhânî ve Ebû'l-Fazl el-Bel'amî'nin rolleri büyüktür. Buhara sarayındaki önemli simalar arasında Rûde-

kî, Mus'abî, Murâdî gibi şairler ve Ebû'l-Hasan el-Lahhâm, Ebû Muhammed b. Mitrân, Ebû Ca'fer b. Abbas b. Hasan, Ebû Muhammed b. Ebû's-Siyâb, Ebû Nasr el-Hersemî, Ebû Nasr ez-Zarîfî, Recâ b. Velîd el-İsfahânî, Ali b. Hârûn eş-Şeybânî, Ebû İshak el-Fârisî, Ebû'l-Kâsım ed-Dîneverî, Mis'ar b. Mühelhil, Ebû Ali ez-Zevzenî gibi edipler en önde gelenlerdir. Dinî ilimlerde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ile Ebû'l-Kâsım el-Kâ'bî el-Belhî de o dönemde yetişmişti; İbn Fadlân saraya uğrayan ünlüler arasındaydı. Nasr b. Ahmed zamanı imar faaliyetleri açısından da parlak geçmiş olmalıdır; ancak bu konuda günümüze çok az bilgi ulaşmıştır. Nerşahî'nin yazdığına göre Nasr b. Ahmed, Buhara'nın Rîgistan bölgesinde büyük bir saray ve bu sarayın yanında devlet kurumları için çeşitli binalar inşa ettirmiştir (*Târîh-i Buḥârâ*, s. 36). Bu dönemde ayrıca Buhara'daki harap durumda olan Mescid-i Cum'a yeniden yapılmış ve minaresinin masrafını Ceyhânî karşılamıştır (*a.g.e.*, s. 69).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), X, 147-148; Ebû Bekir es-Sûlî, *Aḥbârü'r-Râzi-Billâh ve'l-Müttaki-Lillâh* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut, ts., s. 237; Mes'ûdî, *Mürüccü'z-Zeheb* (Abdülhamîd), IV, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379; Nerşahî, *Târîḥ-i Buḥârâ* (trc. Ebû Nasr Ahmed el-Kubavî, nşr. Müderris-i Razavîh), Tahran 1363, s. 36, 69, 129-132; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 198-199, 266; İbn Mis-keveyh, *Tecâribü'l-Ümem*, I, 33, 76, 275, 285-287, 352; II, 3-8, 47, 122; Seâlibî, *Yetîmetü'd-dehr*, Mekke 1399/1979, IV, 64, 65, 69-70, 72, 73, 74-76, 77, 78, 79, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 95, 101, 102, 115-116, 123, 126, 128, 134, 135, 136, 150; Gerdîzî, *Zeynü'l-aḥbâr*, Tahran 1327, s. 18-24; *Târîḥ-i Sistân*, Tahran 1314 hş., s. 302, 303, 305, 316; Hilâl b. Muḥassin es-Sâbî, *el-Müntezæ' mine'l-Kitâbi't-Tâci* (*Aḥbârü' e'immeti'z-Zeydiyye* içinde, nşr. W. Madelung), Beyrut 1987, s. 37, 38, 44-45, 46; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Bayburtlugil), s. 288, 290-299; Nizâmî-i Arûzî, *Revised Translation of the Chahâr Maqâla* (trc. E. G. Browne), London 1921, s. 33-36; İbn İsfendiyâr, *Târîḥ-i Taberistân: An Abridged Translation of the History of Tabaristân* (trc. E. G. Browne), London 1905, s. 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 78, bk. İndeks; V. V. Barthold, *Moḡol İstîlâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 13, 27, 114, 258-264; Hasan Yaşaroğlu, *Taberistan Zeydîleri: 250-316/864-929* (doktora tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Aydın Usta, *Sâmânîler Devletinin Kuruluş Devri* (yüksek lisans tezi, 1999), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 71-85; R. N. Frye, *Orta Çağın Başarıları Buhara* (trc. Hasan Kurt), Ankara 2003, s. 85, 86, 87, 88-91, 93, 95, 98, 108, 109, 110; K. V. Zetterstéén, "Nasr b. Ahmed b. İsmâîl", *IA*, IX, 104-106; C. E. Bosworth, "Nasr b. Aḥmad b. İsmâ'îl", *El²* (İng.), VII, 1015. AHMET GÜNER

NASR b. ÂSİM

(نصر بن عاصم)

Nasr b. Âsım
b. Amr el-Leyisî el-Basrî
(ö. 89/708 [?])

Mushafalara
noktalamaya sistemini ilk defa
uygulayan tâbiî.

Düelî nisbesiyle de anılan Nasr'ın hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Hocaları ve talebeleriyle olan ilişkileri, ayrıca Basrî nisbesiyle anılması göz önünde bulundurulduğu takdirde onun Basra'da yetişip hayatını burada geçirdiği ve tedris faaliyetini burada sürdürdüğü söylenebilir. Ebû'l-Esved ed-Düelî'den kıraat ve nahiv konularında yararlandı. Nahivde Yahyâ b. Ya'mer'den de faydalandığı zikredilmiştir. Hz. Ömer, Hâlid b. Hâlid el-Yeşkürî, Mâlik b. Huveyris, Yahyâ b. Ya'mer, Ebû Bekre ve diğerlerinden rivayette bulundu. Kendisinden Abdullah b. Ebû İshak el-Hadramî ile yedi kıraat imamından Ebû Amr b. Alâ arz yoluyla kıraat öğrenirken Bişr b. Ubeyd, Humeyd b. Hilâl el-Adevî, Katâde b. Diâme ve Mâlik b. Dînâr gibi isimler ondan rivayette bulunanlar arasında yer aldı. Nasr b. Âsım'ın vefat tarihiyle ilgili olarak Halife b. Hayyât *et-Tabakât*'ında "80'den (699) sonra" ifadesini kullanırken *et-Târîḥ*'inde onun adını 80 ile 90 yılları arasında vefat edenler arasında saymıştır. Yâkût 89'da (708) Basra'da öldüğünü kaydettikten sonra ölüm tarihinin 90 olarak da zikredildiğini belirtmiş, Zehebî ise bu tarihin 100 (718-19) yılından önceye rastladığını söylemekle yetinmiştir.

Tâbiîin neslinin aynı zamanda fakihlerinden sayılan Nasr b. Âsım'ın (Yâkût, XIX, 224) kıraat ilminin yanı sıra Arap diline de hâkim olduğu ve bu konularda Ebû'l-Esved ed-Düelî'den faydalandığında şüphe yoktur. Ancak bazı kaynaklarda zikredilen ve onun Arapça'nın kaidelerini ilk vazeden kişi olduğunu belirten rivayetin ihtiyatla karşılanması gerekir. Aynı görüşün Abdurrahman b. Hüzmüz el-A'rec için de söz konusu edildiği bilinmekte olup bu tür ifadelerin, adı geçen kişilerin Arap diline dair erken dönem çalışmalarına katkıda bulunduğu şeklinde anlaşılması mümkündür. Aslında pek çok âlimin görüşüne göre Hz. Ali'nin yol göstermesiyle nahiv ilminin temel kurallarını ilk defa vazeden kişi Ebû'l-Esved ed-Düelî'dir. Nitekim İbnü'n-Nedîm, bu konudaki farklı kanaatleri zikrettikten